

FOCUS

Godsliefde

92

DE KOVEL

Oude teksten in een nieuwe taal voor mensen van vandaag

Frederique Vanneuville

Wat maakt het voor iemand vandaag nog de moeite waard om zich bezig te houden met teksten van een monnik die bijna 950 jaar geleden geboren werd, in een tijd die nagenoeg in niets gelijkt op de onze? Dag Hammarskjöld helpt ons aan een antwoord: “De langste reis is de reis naar binnen.” En er is Marcel Proust, die in dezelfde geest stelt dat “de enige échte ontdekkingsreis niet [bestaat] uit het zoeken van nieuwe landschappen, maar uit het ontvangen van nieuwe ogen.” Hiermee stoten we meteen door tot een universeel gegeven dat tijd en ruimte overstijgt: de levensweg van ieder mens houdt altijd ook een innerlijke zoektocht in, al waagt niet iedereen zich even ver op die tocht.

Wie die weg wel ten volle wil gaan, komt vroeg of laat uit bij de mystiek. De middeleeuwse cisterciënzerabt Willem van Saint-Thierry (ca. 1075-1148) is hierin een betrouwbare en uitdagende gids. Zijn mystiek heeft niets wolligs of zweverigs of duisters – eigenschappen waar mystiek wel eens mee geassocieerd wordt. Hoewel dat laatste bijvoorbeeld met betrekking tot de mystiek uit de school van Pseudo-Dionysius (ca. 500) niet onterecht is, vinden we hier heldere, filosofisch en theologisch goed onderbouwde gedachten op het diepe niveau van een ééngemaakte ziel.

Het pas verschenen boek *Godsliefde* bundelt drie van Willems meest persoonlijke geschriften: de *Meditaties* (Med), de *Gulden Brief* (GB) en het *Leven van Bernardus* (LB). In die geschriften biedt de mysticus een geloofwaardig Godsbeeld, blijkt hij een goede gids op de weg naar Godskennis te zijn en maakt hij ons Godsverlangen inzichtelijk. Bovendien opent hij de mogelijkheid tot Godsontmoeting, ook voor mensen van vandaag. Het is opvallend hoezeer

Guerric Aerden ocso (rechtstaand) en Paul Verdeyen sj (zittend), samenstellers van het boek *Godsliefde*, aan het werk tijdens de voorstelling in Mariënlof.

Willem in dit alles aanstuurt op voortgang, dynamiek. Op de innerlijke weg is stilstaan geen optie! Vanwaar die haast? In zijn *Gulden Brief* schrijft hij:

Wie niet met God leeft, die is een ware eenzaat. Wie niet vrij is in God, die leeft waarlijk opgesloten. (GB 29, blz. 206)

Dankzij een mooi inleidingswoord van redacteur Krijn Pansters en de referaten van drie gedreven sprekers – Guerric Aerden ocso, Wim Verbaal en Paul Verdeyen s.j. – werd dit alles erg duidelijk op de boekvoorstelling van *Godsliefde* op zaterdag 10 december in de cisterciënzerinnenabdij Mariënlof in Colen-Kerniel.

Een geloofwaardig Godsbeeld

Voor Willem van Saint-Thierry is de Triniteit de sleutel tot het verstaan van de relatie met God én met de medemens. Behalve een belangrijk dogma, is het ook een gemakkelijke toegangspoort tot het verstaan van de ontmoeting tussen God en mens, en tussen mensen onderling. Het oerbeeld van elke spirituele ontmoeting is te vinden in de ontmoeting tussen de drie goddelijke Personen. Voor pater Verdeyen, dé grote specialist van het oeuvre van Willem van Saint-Thierry, is het eenvoudig: “In al deze teksten wordt Gods nabijheid uitgedrukt. Een nabijheid niet van het verre mysterie, maar van de drie

goddelijke personen. Dit is natuurlijk op de eerste plaats een reflectie over de menswording van Jezus van Nazareth. In de mens Jezus vinden wij de totaliteit van het goddelijk leven.”

Jan van Ruusbroec neemt dit Godsbeeld van Willem van Saint-Thierry volledig over en gaat zelfs nog verder, door de wederkerigheid van elke geestelijke relatie te benadrukken. Dit blijkt uit een passage die pater Verdeyen in zijn referaat – dat overigens eerder het karakter had van een getuigenis – met overtuiging tot de allermooiste uit het Nederlandstalig proza uitriep:

Deze twee geesten, dat is: onze geest en de Geest Gods, stralen en lichten, de één in de ander, en elk toont de ander zijn gelaat. Dit doet deze geesten op een gelijkaardige manier hunkeren, de één naar de ander. (...) Dit doet de minnenden vervloeien. Gods aanroeren en zijn geven, ons minnend hunkeren en wedergeven, dat alles houdt de minne in stand. Dit vloeien en weder-vloeien doet de bron van de minne overvloeien. Zo worden Gods aanroeren en ons minnend hunkeren één eenvoudige liefde. Hier wordt de mens zozeer van minne bezeten, dat hij zichzelf en ook God moet vergeten, en van niets meer weet dan van minne. (Ruusbroec, Werken, deel 1, blz. 200)

Na deze woorden, welluidend voorgedragen door Michel Kempeners die in de referaten alle citaten van Willem voor zijn rekening nam, hield pater Verdeyen een even kort als bevlogen pleidooi, recht uit het hart, om eindelijk toch eens op te houden met zoals de Grieken te zoeken naar een volkomen transcendente, verre, eenzame en onbereikbare ‘Onbewogen Beweger’: “Dat is een menselijke hersenschim! De ware, kwetsbare en minnende God is de Vader van Jezus, het mensgeworden Woord.” De jezuiet benadrukte dat het net de incarnatie is die maakt dat God wel degelijk benaderbaar is, meer nog, dat God ons vanuit zijn verlangen naar de mens ‘als een jachthond’ voortdurend op de hielen zit. Hij is zoals de vader in Lucas’ parabel van de verloren zoon, die vol liefde en verlangen op de uitkijk staat. God wordt beroerd door de mens. “Kan het ook anders? Zonder wederkerigheid kan er toch geen liefde zijn?”, besluit pater Verdeyen.

Het Hooglied – een topper bij de monniken van de twaalfde eeuw

Het huldigen van een Godsbeeld als dat van Willem, valt niet te scheiden van een diep verlangen naar God. Broeder Gueric Aerden, monnik van de abdij van Westmalle en eminent kenner van de cisterciënzervaders uit de middeleeuwen, wees erop hoe het Hooglied hier vanzelf in beeld komt. Hoewel Willems Hoogliedcommentaar niet in de bundel *Godsliefde* is opgenomen, vormt het er mede de achtergrond van. In tegenstelling tot Hoogliedcommentaren van tijdgenoten als Philip van Harvengt (†1183) en Hugo van Sint-Victor (†1141), die vinden dat men in de lezing van het Hooglied de vleselijke liefde gewoon moet vervangen door de geestelijke, wint bij Willem (en Bernardus) immers de opvatting veld dat die lichamelijke liefde niet onbelangrijk is. Het gaat om één en hetzelfde liefdesvermogen, dat alleen anders moet worden gericht.

Deze zienswijze brengt een grotere tolerantie met zich mee ten aanzien van het lichaam en van de menselijke verlangens naar rust en genot. De mens zou niet tot liefde voor God in staat zijn zonder hartstocht, vertwijfeling, begeerte, angst en hoop – gevoelens waar het lichaam helemaal bij betrokken is. Willem en Bernardus ontdoen het Hooglied daarom niet van zijn erotische inhoud, maar buiten deze juist uit om de neiging, genegenheid, de *affectus* van de mens te engageren in zijn zoektocht naar God. Erotiek heeft hier de betekenis van spanning, iets dat verlangen opwekt. Erotiek kan een seksuele lading hebben, maar dat hoeft niet steeds zo te zijn.

Om die reden was het Hooglied zo'n topper bij de monniken van de twaalfde eeuw, meent broeder Gueric. Toch betekent dit niet dat Willems zienswijze beperkt kan worden tot een soort handleiding voor de celibataire levensstaat. En om diezelfde reden kan Willem van Saint-Thierry ook in de eenentwintigste eeuw mensen nog (of opnieuw?) een weg wijzen in hun Godsverlangen, ver voorbij de vraag naar het celibaat.

Een verrassende weg naar Godskennis

Broeder Gueric belichtte een in spiritueel-godsdienstig opzicht interessant fenomeen uit Willems tijd: het aanvaarden van de ervaring als legitieme kennisbron in de Godsrelatie, en, sterker nog, als criterium voor authentieke religiositeit. Deze waardering voor de subjectiviteit voelt zeer modern aan. Willem schrijft:

In de mate dat mijn ervaring vreemd blijft aan de goede dingen van daarboven, in die mate zijn ze ook ver verwijderd van mijn kennis. (Med 9,16)

Zonder ervaring van de dingen van God, is de kennis van God onaf. Eerder dan een verstandelijk gegeven, is onze ervaringscapaciteit een zaak van de affectie. De focus staat gericht op *sensus*, zintuiglijkheid, bewustwording en gevoel. Broeder Gueric wijst erop dat Willem en zijn vriend Bernardus wat dat betreft in onze westerse beschaving echte pioniers waren. Zo lezen we in de *Gulden Brief*:

Je zal nooit de psalmen van David begrijpen, als jij je eigen ervaring niet openstelt voor de gevoelens die de psalmen tot uitdrukking brengen. (GB 121)

In hoever zijn wij in staat en bereid om ons affectief open te stellen voor het ons overstijgende mysterie van God? Dat was in Willems tijd een zeer uitdagende vraag, en dat is het vandaag nog steeds.

Godsontmoeting: een cruciale ervaring die alle zintuigen engageert

Dit Godsbeeld en deze benadering van Godsverlangen en Godskennis leiden als vanzelf tot een beleving van het goddelijk mysterie waarbij transcendentie en immanentie hand in hand gaan – twee op het eerste gezicht tegenstrijdige

termen, die echter noodzakelijk bij elkaar horen als twee essentiële aspecten van elke menselijke Godsontmoeting.

Voor Willem van Saint-Thierry is de constitutie van de mens wezenlijk relationeel – in de Triniteit. De trinitaire relatie is de sleutel tot zelfkennis en tot relaties met anderen. Slechts in relatie tot de Drie-ene God kan de mens zijn eigen wezen leren kennen. Pater Verdeyen haalde in dit verband even zijn ordesbroeder Theilhard de Chardin aan. In *Le phénomène humain* stelt deze Franse wetenschapper en baanbrekend theoloog dat openheid en aanleg tot relaties geen teken zijn van gebrek of gemis, maar integendeel wijzen op een wezenlijk vermogen tot groei. Ons ware wezen openbaart zich in relatie. Dit inzicht is even eenvoudig als radicaal, zeker in het licht van de huidige tijdsgeest die een eenzijdige promotie voor autonomie voert.

Achter deze geestelijke teksten licht een bepaald mensbeeld op, waarin alle aandacht naar de geestelijke groei en de eindbestemming van de mens gaat. De centrale gedachte lijkt hier de Godservaring, de Godsvereniging en het bereiken van een grondig beleefde eenheid met de drie goddelijke personen. “Daarom geeft Willem veel aandacht aan zelfkennis (*homo, cognosce teipsum*), maar beseft hij gaandeweg meer dat die kennis vooral groeit door aandacht voor anderen, door zijn relaties met de medemens en met de Andere bij uitstek. Willem heeft nooit geloofd in macht, noch in uiterlijke structuren. Daarom was hij waarschijnlijk nooit een gelukkige abt. (...) Zijn eerste werk heeft als titel: *God schouwen*. Zijn laatste werk is het *Leven* van zijn vriend Bernardus. Dit zijn de twee grote relaties van zijn leven. Willem beschreef de mens als een wezen dat groeit, dankzij de vele verhoudingen die hem in de tijd voorbereiden op de intense en blijvende relaties van de eeuwigheid.” (*Godsliefde*, blz. 47)

Klassiek filoloog en docent literatuur Wim Verbaal sprak over de vriendschap tussen Willem en Bernardus als een vreemde, bijna niet meer aardse vriendschap, die zich geleidelijk ontwikkelde tot een ware schrijversvriendschap, waar ze oorspronkelijk misschien meer een monastieke vriendschap was geweest in een gezamenlijk streven naar hervorming van het monastieke leven. Willem steekt in zijn relaas over de eerste ontmoeting met Bernardus zijn gevoelens niet onder stoelen of banken:

Ik werd aangegrepen door zulk een innige genegenheid voor die man, en door zulk groot verlangen om met hem in deze armoede en eenvoud samen te wonen, dat als mij op die dag de keuze was gegeven, ik zeker zou hebben gewenst daar altijd bij hem te blijven om hem te dienen. (LB 33, blz. 357)

Het was dan ook bijzonder mooi om te mogen zien hoe de overhandiging van het eerste exemplaar van dit boek, waarin de vriendschap tussen twee middeleeuwse monniken een cruciale rol speelt, een bijzondere glans kreeg door de oprechte woorden en gebaren van innige vriendschap tussen broeder Gueric en

Guerric Aerden *ocso* (rechtstaand) overhandigt de eerste exemplaren van *Godsliefde* aan Paul Verdeyen sj (zittend).

dom Remi Heyse, de vroegere novice en zijn voormalige novicemeester in Westvleteren. Pater Verdeyen had in zijn referaat trouwens ook al verteld over een bijzondere ontmoeting. In zijn noviciaats- en studietijd, alles samen een periode van 15 jaar, was een gesprek van amper vijftien *minuten* met Albert Deblaere s.j. van doorslaggevend belang geweest: “Ben jij ook classicus? Dan weet ik wat jij de rest van je leven moet doen: Willem van Saint-Thierry vertalen!”

Mensen van goede wil

Willem van Saint-Thierry beschrijft drie groeifasen op de weg naar volkomenheid of vergoddelijking (*deificatio*). Het bereiken van dat ultieme doel is geen resultaat van wilskracht of morele krachtpatserij, maar veeleer een toestand die ontsnapt aan mijn grip, en dus aan mijn ego. Uiteraard vereist dit wel goede wil. Voor Willem is de goede wil de enige echt onmisbare outfit voor de spirituele reiziger, benadrukte broeder Guerric. De wil betekent voor antieke schrijvers: de zetel van het verlangen, van de hartstocht, van de ervaring, en van heel het affectieve en emotionele vermogen. Evenals de geestelijke groei zelf mag dus ook de goede wil niet begrepen worden in termen van eigen stuwkracht en goede bedoelingen, zaken die bij het ego horen. De goede wil is de Heilige Geest die werkzaam is in de ziel van de mens. Dus niet: wilskracht; wel: vreze Gods en gehoorzaamheid.

Willem blijft trouwens nuchter: de lezer mag een beginneling of een gevorderde zijn, of een ervaren wijze – het einddoel ligt in het bereik van iedereen en de weg ernaartoe is te vinden in zijn teksten, maar in wezen blijft iedere Godzoeker een stamelende kleuter.

Voordrachtskunstenaar Michel Kempeners brengt Willem van Saint-Thierry weer tot leven.

In deze tijd van het jaar wordt over de hele wereld vrede gewenst ‘aan alle mensen van goede wil’. Voor de hedendaagse mens, die rekent (én afgerekend wordt) op eigen inspanning en verdienste, biedt deze visie een verrassende (en bevrijdende!) insteek.

Humor

Mocht het vooroordeel bestaan dat mystiek en humor niet samengaan, dan werd dat bij de boekvoorstelling in ieder geval meermaals ontkracht. Lees in het boek uit Willems brief aan kardinaal Matthieu, die de hervormingsgezinde abten tegenwerkte, en je ontwaart een scherpzinnige, geestige penhouder. (cf. *Godsliefde* blz. 22-23) Bernardus kon er trouwens ook wat van. Zijn laconieke “Ik stel het prima”, toen hij ziek was en in een armoedige hut verbleef, is slechts een van de voorbeelden hiervan in het boeiende referaat van Wim Verbaal.

Ook de sprekers zelf waren niet van humor gespeend. Alvorens hem het eerste exemplaar van *Godsliefde* te overhandigen, karakteriseerde broeder Gueric heel kort dom Remi: hij was als novicemeester “niet streng... maar zéér streng, en tegelijk een warme man met een schaterende lach, de Regel van Benedictus ten spijt”. En de laconieke wijze waarop pater Verdeyen, na het zeer moeizaam bestijgen van het spreekgestoelte, opmerkte dat het wel duidelijk was dat dit zijn laatste lezing zou worden, was ook zo’n geweldig moment.

Humor die blijk geeft van (een vermogen tot) grote genegenheid en van een grote innerlijke vrijheid: als kenners en vertalers van Willem van Saint-Thierry deze vrucht dragen, dan doet dat appetijt krijgen voor verdere lectuur van diens teksten.

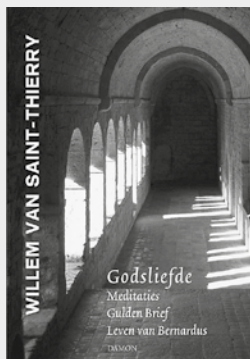
Een klein wonder

De intense en vruchtbare samenwerking tussen een jezuïet en een trappist beschouwen de vertalers zelf – ook weer niet zonder humor – als ‘een wondertje’ van de zalige Willem. De vertalers hebben mooi werk geleverd: ze vonden een nieuwe taal om deze drie oude teksten nog beter te doen spreken voor mensen van onze tijd. Daarmee doen ze hetzelfde wat Willem van Saint-Thierry deed in zijn tijd: het verleden niet alleen opdelven en bewaren, maar het ook doen herleven en relevant maken voor de eigen tijd. Naast de vlot leesbare vertaling, dragen ook het bevolgen voorwoord, de heldere inleiding en het adequate voetnotenapparaat daartoe bij.

Wie erbij was in Borgloon, zal het bevestigen: het was een namiddag die sprankelde van leven, liefde, geloof, overgave, humor, gedrevenheid. En dan zwijgen we nog van die mooie live harpmuziek – Mozart, Bach, Händel en Scarborough Fair – die een bruggetje sloeg tussen heden en verleden en terug. Dat doet wat met een mens.

Frederique Vanneville is theologe en moeder van vier kinderen. Sinds kort is zij redacteur van het christelijk opinieblad *Tertio*.

GODSLIEFDE – Willem van Saint-Thierry

DAMON

Willem van Saint-Thierry kwam als een der eersten naar buiten met zijn affectieve en subjectieve beleving van de Godsrelatie, gevat in een rijk literair oeuvre dat uitdrukking wilde geven aan de cruciale band tussen geloof en beleving. In het boek *Godsliefde* worden drie belangrijke werken van zijn hand gebundeld. Als abt van de benedictijnenabdij van Saint-Thierry bij Reims schreef hij twaalf *Meditaties*, waarin we hem leren kennen als een harts-tochtelijk zoeker van Gods gelaat. Als cisterciënzer redigeerde Willem zijn beroemde *Gulden Brief*, een traktaat over de etappes van het geestelijk leven. Zijn laatste levensjaren wijdde Willem aan een *Leven van Bernardus*, het portret van zijn vriend en medestander in het spiritueel reveil van de twaalfde eeuw.

Vertaling, inleiding en annotatie: **Paul Verdeyen s.j. & Gueric Aerden oco**
Redactie: **Krijn Pansters & Gueric Aerden oco**

Omvang: 448 blz. Uitvoering: gebonden met stofomslag en leeslint. Prijs: € 29,90